

A. N. Pypin.

Spisal dr. Ivan Prijatelj.

I.

globoki Rusiji, na bregovih mogočne Volge, v mestu Saratovu se je rodil Aleksander Nikolajevič Pypin 1. 1833. v mesecu marcu. Dve ozko zvezani rodovini sta bili, ki je v njiju zrastel: Pypinova, mala dvorjanska, druga je bila duhovnika Černyševskih.

Materi sta si bili sestri. Na bregu Volge sta stanovali v eni hiši. Otroci obeh družin so se skupaj igrali, skupaj učili in — ženili. Bratranec Pypina, znameniti N. G. Černyševskij, je bil pet let starejši od Pypina. „Ta razlika v starosti je stđrila, da je bil moj voditelj,“ pravi Pypin v svojih „Spominih“. „To se je nadaljevalo tudi potem, ko sem začel študirati.“ Oče Pypinov je imel majhno vasico z nekolikimi „dušami“. „Ko sem imel prvič priliko preživeti z očetom nekaj časa v vasi ob času poletnega dela — bil sem takrat, kakor se mi zdi, v tretjem ali četrtem razredu — se mi je prvič odkril oni svojeobrazni način kmetiškega življenja, kolikor sem ga mogel razumeti, ž njega interesi in skrbmi, običaji, predstavami o prirodi, verami in vražami.“ Tudi služinčad v hišo so dajali domači kmetje. Ni se še zavedal docela tega položaja kmetov, a že takrat so po njegovi lastni besedi „delale globok vtisk nanj neke strani tega patrijarhalnega življenja — posebno pa mračne slike nasilja, okrutnosti in zatiranja osebnega in človeškega dostojanstva.“

Leta 1842. je stopil v gimnazijo v domačem mestu. Učil se je dobro in že zgodaj se je odločil, da pojde tudi dalje na vseučilišče. Primer bratranca Černyševskega, ki si je bil tudi izbral vseučilišče, ga je vlekel za seboj. Za študije sta bila oba skrbno pripravljena. Znala sta francosko iz družine in tudi za nemščino so jima bili našli učitelja med tamkajšnjimi nemškimi kolonisti. Černyševskij se je učil vrhutega v seminarju — kjer je bil nekaj časa — tudi tatarščine, arabščine in hebrejščine. Pred vsem pa je bil izboren latinist. Ko je vstopil na peterburško univerzo, je dopisoval svojemu bratrancu po latinsko; v teh pismih mu je govoril o svojih zgodovinskih študijah in ga navduševal zanje. Kaki interesi so mu

že takrat belili glavo, se vidi iz tega, da mu je namigaval vedno na rusko kmetiško zaslužjenost in mu pisal o „glebae adscriptis et terrae firmis“. „Tu, sem prvič slišal o eksistenci tega vprašanja.“ Bratranec mu je tudi poročal, da posluša slavistične lekcije Sreznjevskega in se udeležuje dela pri sestavljanju slovarja starih ruskih letopisov. Profesor Sreznjevskij je imel takrat velik uspeh: vrnil se je bil pravkar s popotovanja po slovanskih krajih — tudi slovensko zemljo je bil prehodil deloma sam, deloma s Stankom Vrazom pokriž in podolgem — in v predavanju je vpletal svoja lastna opazovanja. „Bila je to doba — pravi Pypin — ko je vladalo na univerzi živahno zanimanje za Slované.“

Pypin je končal gimnazijo l. 1849. Odločil se je za vseučilišče. Na peterburško si ni upal; iz pisem bratrančevih je bil zvedel o baš takrat izdanem „komplektu“, po katerem je bilo število slušateljev po ruskih vseučiliščih omejeno na 300. Zato je vstopil na kazansko univerzo. Tu je ostal eno leto in poslušal v prvi vrsti klasične filologe. „Bil pa je tukaj tudi profesor, ki je name močno vplival, dasiravno sem ga poslušal samo prvi semester — v drugem je odšel v Moskvo —. To je bil znameniti (slavist) V. J. Grigorovič . . . Njegova predavanja so bila zame nekaj čisto novega, izvirnega, zanimivega. Dajal nam je prvoletnikom obči pojem o Slovanstvu in njega plemenih ter nam kazal s pomočjo prevajanja vzorce narečij, dodavajoč slovnične razlage. Ko nam je začel predavati o Slovanih, je mislil, da že vemo za vse te Bolgare, Srbe, Poljake, Čehe, Lužičane, Slovake, Horutane (kakor je imenoval Slovence). Mi pa smo imeli sicer zrelostna izpričevala, dovršili smo bili kurze geografije in zgodovine, a vendar nam je bilo poznanje slovanskih plemen, ki ga je profesor zahteval od nas, nekaj čisto novega.“ Šele na univerzi so slišali mladi visokošolci iz ust profesorja, ki je tudi mnogo popotoval po slovanskih zemljah, o celi vrsti neznanih in pri tem celo sorodnih plemen, o tako zanimivih narodih, da je bil profesor ves navdušen zanje. Slišali so prvič čisto posebno zgodovino, geografijo z zemljepisnimi slovanskimi imeni. Do takrat še niso videli slovanske knjige. Sedaj so jih mogli izposojati od profesorja Grigoroviča. Pypin je v svoji „radovednosti in radoznanosti“ takrat prvič dobil v roke Karadžića, Kollárja, Šafaříka, Kopitarja in njegov bodoči interes je bil določen. „Ostavila je v meni silen nravstveni vtisk že sama osebnost profesorja z njegovim navdušenjem za znanstvo in z entuziazmom za sorodna plemena, čakajoča svojega preporoda — mala naivnost profesorjeva nam je bila celo simpatična.“

Drugo leto (1850) je odšel Pypin z bratrancem na peterburško univerzo. Med počitnicami je še obiskal svojega očeta, ki se je mudil v službenih poslih v neki maloruski vasi. „Maloruski govor, noša, običaji — vse je bilo tu še nedotaknjeno. Tukaj se mi je pokazala prvič jasno in razločno fizična in moralna razlika dveh vej ruskega plemena: nasproti gospodi in uradnikom so se vedli maloruski kmetje neodvisneje in ponosneje nego tedanji velikoruski zaslužnjeni kmet; na dan je stopalo neko čuvstvo in neki zmisel za lepo in fino; z venci na glavi, v krasno šitih oblekah so se šetala mlada dekleta; videl se je drugi tip, živahnejši, zastavnejši in neredko jako lep . . . Razumel sem že takrat, da imam pred seboj etnografično različnost.“

Jeseni leta 1850. se je peljal Pypin s Černyševskim v Peterburg. Medpotne pogovore v poštne v ozu je vodil v prvi vrsti njegov bratranec, ki je vedel zlasti o profesorju Sreznjevskem povedati mnogo zanimivega. „Moje lastno znanje o Slovanstvu je bilo še majhno ter precej temno in z velikim zanimanjem sem poslušal v v ozu odlomke iz Mickiewicza s potrebno razlago ali mesta na izust iz „Kraljedvorskega rokopisa“ in „Libušine sodbe“, kar sem doslej poznal samo po imenu.“ — Na peterburški univerzi je vstopil Pypin na jako slabo obiskano filološko fakulto; v drugem kurzu je imel v klasičnih jezikih samo dva tovariša, enega Nemca, drugega Poljaka, s katerima se je skupno pripravljaj za seminarske vaje. Profesorji — po večini Nemci — so čitali s slušatelji svoje ljubljene grške klasike in jih prevajali na latinsko. Takrat se je zgodilo nekega dne, da je prišel profesor Steinmann v šolo in objavil svojim trem učencem nekoliko v zadregi, da bo bolj koristno zanje čitati poslej namesto grških klasikov — grške cerkvene očete in da zato že jutri prično s sv. Janezom Zlatoustom. Dijakom seveda ni ostalo neznan, odkod ti ukazi in izpremembe. Ona vlada, ki je v letu 1848. v strahu, da bi dijaštvo ne zasejalo zapadnih svobodnih idej v Rusijo, omejila s „komplektom“ obisk univerz, je sedaj prepovedala klasike stare Grecije, ki je bila ljudovlada, dejstvo, ki vsekakor odseva iz njenih pisateljev in ki bi moglo biti v kvar ruski mladini. Vse to je vedelo dijaštvo in se tem bolj vznemirjalo zlasti potem, ko so prihodnje leto odpravili z univerz tudi stolice filozofije. — Umevno je, da je bil Pypinu edini zanimivi profesor Sreznjevskij. Pri njem je tudi študiral z največjo vnemo staro rusko literaturo in slovanska narečja. A časi so bili taki, da se ni mogel popolnoma prepustiti temu predmetu. Preglasno je trkala ruska sodobna resničnost na

njegovo zanimanje. Od tod izhaja, da Pypin vkljub svojim znanstvenim nagnjenjem do Sreznjevskega pravi, da „ni hotel postati slavist“. Bavil se je s slavistiko in hotelo se mu je vedeti več o Slovanstvu, nego so mu nudile ruske knjige: „Čutil sem velik nedostatek občnih, celotnih, vodilnih knjig . . . Prepričal sem se, da bi bil potreben splošen kurz s pojasnjujočim uvodom in z literaturo predmeta: tako sem se odločil delovati v zgodovini slovanskih literatur, zgodovini etnografije in ruskega slovstva.“

Sešel se je v enakem zanimanju z Lamanskim in Malorusom Mordovcevim. Lamanskij je bil že takrat prepričan pristaš onega profesorskega slavjanofilstva, ki je v Rusiji edino nekaj vedelo o Slovanstvu. Bratranec Černyševskega pa je poznal celo slavjanofilsko stranko od druge strani — iz žurnalistične borbe z zapadniki Bjelinskim, Hercenom, Kavlinim in Černyševskim samim zaradi političnih in filozofskih principov te struje. Zato je bil do slavjanofilstva, kakor pravi, „precej ravnodušen“. Bliže nego Lamanskij mu je bil Mordovcev, ki mu je odkril malorusko literaturo. Malo prej umrli Bjelinskij sicer ni bil njen zagovornik (videl je v njej zaradi malenkostne slovstvene preteklosti neopravičen seperatizem), „a mi“ — pravi Pypin — „smo zavzemali drugo stališče, in sicer stališče slovanskega preporoda. Ako je bil preporod zapadnega in južnega Slovanstva mogoč samo zato, ker je žarek (narodne) zavesti začel prodirati v najširše mase; ako so bile nove slovanske literature mogoče samo v narodnem jeziku in je razvitek tega jezika bil prvi cilj vsem slovanskim rodoljubom; ako so se celo najmanjši drobci slovanskega plemena trudili osnovati svoje literature — na primer celo Lužičani in poleg Čehov tudi Slovaki; ako so v sosednji Galiciji ravnoisti Malorusi začenjali gojiti svojo literaturo — tedaj je bilo vse to skupaj in zraven še moralna pravica naroda do svojega jezika in faktično dejstvo primera zame zadosten dokaz, da sme obstajati tudi malorusko slovstvo . . . tem bolj, ker je že imela maloruska literatura pisatelje, ki so jih njih čitatelji slavili in poznali, ker so jih razumeli . . .“

Najožje duševno sorodstvo pa je vezalo Pypina z njegovim krvnim sorodnikom Černyševskim, ki je v istem času (1854) po enoletnem poučevanju pustil mesto gimn. profesorja v Saratovu, se povrnil v Peterburg ter stalno vstopil v redakcijo „Sovremennika“, ki sta ga urejevala Panajev in pesnik Nekrasov. Stanoval je z njim na enem stanovanju, postal tudi sotrudnik lista in se osebno seznanil s krogom pisateljev-sotrudnikov: Nekrasovim, Turgenjevim, Botkinim,

Gončarovim, Annenkovim, Grigorovičem, Dobroljubovim i. t. d. Ideje petdesetih let, ki jih je vodil skoro celo desetletje njegov velenardarjeni bratranec, ideje socialnega delovanja potom publicistike so prevzele tudi njega. Že je pričeval sodelovati pri „Sovremenniku“, ko je dobil leta 1858. od peterburškega vseučilišča popotovalno ustanovo, s katero je odpotoval na zapad, da se pripravi na zapadnih univerzah za docenturo evropskih literatur. Nastopil je potovanje v Berlin, Lipsko, Halle, Weimar, Jenó, Gotho, Heidelberg, Tübingen, Stuttgart, Pariz, London, Holandsko, Bonn, Švico, Italijo in Avstrijo, kjer se je dalj časa mudil zlasti v Pragi. — To potovanje je bilo za Pypina velikega pomena. „Postala mi je očitna ogromna razlika med višino našega znanstva in znanstva v Evropi; spoznal sem, da se ruski učenjak, ki hoče kolikor toliko pravilno razlagati na vseučiliški stolici to ali ono znanost, ne sme omejiti samo na sredstva naše domače izobrazbe, ampak da se mora seznaniti s stvarjo pri glavnih ognjiščih evropske znanosti.“

II.

Pypin je vzrastel v dobi, ko je bil vkovan ruski duh v najtesnejše sponse. To so bila mračna petdeseta leta. „Prehodno dobo“ jih imenuje ruska literarna zgodovina. Ne predvečer pred velikim dnevom — šestdesetimi leti, ampak zlovešča, duhomorna noč je bila to pred olajšujočim razsvitom zaželjenega, mladostnobodrega jutra, ki nosi v sebi samo začetke dneva, lepo opojnost nadej. Dan pa, to se pravi doba, ko se svobodno delo razgrne po celi zemlji, nastopa za Rusijo morebiti šele v sedanjih dneh . . .

Ogromen je živelj slovanski in kakor element počasen v svojem razvitku. Kakor morje leži in kakor morje na svojih globinah sloni na svojih čuvstvih, izplavljajoč od časa do časa produkte svojih čuvstvenih globin, ki se jim svet čudi kakor bajnim darovom morja. Kakor morje leži sveta, elementarna Rusija. Zapadne sapice povevajo nad njo, a ona se ne gane. Na šepetanja ne odgovarja. A pride noč, strašna noč, ko se zdi, da se je podnebje zaklelo zoper morje: liki ciklopske skale buta mračni, zatohli zrak na gladino; silen orkan pritiska na površje in potaplja slednjo ladjico, ki si upa preko nepregledne gladine iskati svoj lastni cilj in veslati za njim. Zadnji nakit človeškega poguma, ki ga nosi morje, izginja in nastaja tema in strahota, brez vsake zvezde na nebu. Takrat pa se strese morje v svojih osnovah. Do neba se vrpne in valove kakor gore rodi iz sebe. Razbrzdanim konjem podobno se dreve in sedaj

oni ne prizanašajo nikomur, tudi ostankom zadnjih jader ne: zanje ni osamljenih veslarjev na odlomkih in zanje ni zvezde pod nebom. Oni poznajo samo davitelje in temitelje vetrove in mrakove in nezprosena boj ž njimi. In ta boj vrše, dokler se ne razbuče vetrovi, ne razdele oblaki in ne posije solnce na razpenjenega orjaka. Takrat se umiri velikan in zopet zlekne med svoje bregove, misleč, da je pometel vse zlobne duhove, da se bo vedro nebo razpelo nad njim, da se bodo pogledi zvezd vpirali vanj in budili in snovali v njem čudovite reči, ki bodo v njih utelešene tajnosti neba in zemlje, ona čudovita bitja, ki vedo o njih praviti samo modreci in poeti.

A kje je še ta dan, veliki, svobodni dan za Rusijo? Šestdeseta leta so bila samo jutro po petdesetih, ki so pomenila zlobnotemno noč, ko so bile vlažne severne megle zavesile in zagrnile Rusijo z neprodarno, svinčenotežko meglo.

Pripovedoval sem že gori, kako je prihajala ta mračna noč na Rusijo, kako je vlada po letu 1848. omejila obisk vseučilišč na 300 poslušalcev. Že poprej je bila kolikor mogoče skrajšala pouk prirodoslovja na srednjih in višjih šolah kakor predmet, ki razvija svobodoumje, in ga nadomestila s poukom klasičnih jezikov. In za profesorje je poklicala ne Ruse, ampak vzornike pedantskega gramatizma — Nemce. Slednjič je odpravila tudi klasike kot nevarne revolucijske pogane in jih nadomestila z grškimi cerkvenimi očeti, češ da ima Rusija, ki je prejela krščanstvo iz Bizanca, več zveze ž njimi nego z Grki klasične dobe.

Z novim desetletjem se je ulegala tema še širje in teže. Poslegla je tudi na literaturo. Tu je imela Rusija nekaj sijajnih umov. Samotno in individualno so bili vzrasli iz naroda ob zapadnoevropski duševni hrani. Svoje domovine so se dotikali samo v toliko, kolikor so hodili po njej, a dihali so evropski zrak ter živeli z najboljšimi Evropci eno življenje, samo etnografično lahko po rusko zabarvano: to so bili znameniti štiridesetletniki, idealisti, pristaši in sotrudniki nemške „idejne“ filozofije. Ločili so se v zapadnike in slavjanofile samo po svojih ciljih, namenih in sredstvih, ki so jih predlagali, kadar so debatirali o tem, kako prosvetliti ruski narod. Lepi teoretiki so bili, bolj ugibalci nego spontani organski ruski delavci. Zato še niso stali bogve kako blizu naroda. A sedaj so se znašli pod pritiskom reakcije z narodom na eni ploskvi. 27. januarja 1850. l. je imenoval car Nikolaj I. kneza Širinskega-Šihmatova za ministra narodne prosvete. In metropolit Filaret je pisal svojemu prijatelju: „Knez Širinskij-Šihmatov je minister narodne prosvete,

Norov njegov pomočnik; ta dva bosta seveda prosvetljevala z vzhodno svetlobo.“ In skoro nato so zvedeli zapadniki iz ukaza novega ministra, da „korist filozofije ni dokazana, pač pa je škoda od nje mogoča.“ Car je naročil svojemu ministru, naj preštudira te zapadne filozofe in mu sporoči svoj rezultat. Minister je „proučil“ logiko, psihologijo, teorijo poznanja, metafiziko, etiko in prišel do zaključka, da vsi ti filozofi — Kant, Schelling, Fichte, Hegel — „v svojih filozofskih preiskavanjih niti ne spominjajo, da eksistira krščanska vera; ampak sami z edino pomočjo svojega razuma predrzno sanjarijo, da bi doznali začetek.“ Zato misli knez, da je nujna potreba odpraviti z vseučilišč predavanja teorije poznanja, metafizike in etike, poslednje zaradi njene praktične nepotrebnosti za mlade ljudi, ki poznajo krščansko učenje o npravnosti.“ Logiko in psihologijo pa naj predavajo profesorji teologije. Tako je bila pogašena v Rusiji zapadna svetloba.

Dne 21. aprila 1852. l. je izšel prvi zvezek „Moskovskega Zbornika“, publikacije, ki so jo bili zamislili z veliko skrbnostjo moskovski slavjanofili: brata Kirjejevskaja, brata Aksakova, Homjakov. Tudi to so bili ljudje, ki so „hoteli poznati pri vsaki stvari koren“, zato je minister tudi njih knjigo dal na rešeto. V svojem poročilu na carja pravi, da n. pr. Fran Kirjejevskij trdi, da zapadna prosveta ne odgovarja potrebam Rusije . . . Iz tega se jasno vidi, da nepravično sodi nesmrtno zasluge velikega prenovitelja Rusije, Petra Velikega, in njegovih državnih naslednikov . . . A v članku K. Aksakova je odkril, da pisatelj čisto po krivici dokazuje, da je stara Rusija živela na demokratskih principih, „kakor se sedaj razširjajo tudi na zapadu“. Ministrovo mnenje je, da je v Rusiji „iz svojevoljstva in brezvlastja iz naroda samega pomalem vzrastel čisto drugi princip, in sicer princip enovlastja in neomejenega samodržavja“.

Razume se, da je minister takoj prepovedal nadaljnje izdavanje „Moskovskega Zbornika“. Dobil je ukor cenzor, a izdajateljem je bilo prepovedano, „vsled njih namena razširjati absurdne in škodljive pojme“, zanaprej celo pošiljati kake spise v cenzuro, in ukazano je bilo, „imeti jih ne samo pod tajnim, ampak javnim nadzorstvom.“

Tako je bila pogašena vzhodna in zapadna svetloba v Rusiji.

Nihče ni več mogel motiti vlade pri njeni skrbi za Rusijo. Birokracija je gospodovala neomejeno.

Takrat pa je prišla krimska vojna. In zgodilo se je isto, kar se dogaja danes pred našimi očmi. Pypin z živimi barvami opisuje tiste dni: „Pri vseh vrlinah armade, ki pa so bile vrline ljudi, je prihajalo na dan prepričanje, da je bila administracija armade skrajno

slaba: vojaštvo je bilo slabo oboroženo, govorilo se je, da so vojaki sami pravili, kako se jim je težko bojevati, ko imajo oni „državne“ puške, sovražnik pa „angleške“. Razlika v daljnostrelnosti je bila velikanska . . .“ Provianta ni bilo, tudi ne lazaretov in ne poštenih potov in cest. V Peterburgu poprej sijajne parade, a tukaj revna, nepreskrbljena armada. Prišlo je na dan, da niti pri vojski, tem ljubljennem detetu carizma, ni bilo vse tako „v redu“, kakor se je rada bahala vlada ob času parad. Kako je moralo biti šele v drugih državnih poslih, ki so tudi bili odtegnjeni vsaki kontroli javnega mnenja! . . . V občinstvu je nastajalo gluho vrenje . . . „Sebastopolj je padel! nam je prišel povedat prijatelj s čudnim izrazom ogorčenja zaradi velike narodne stvari in obenem radosti, da je padla poslednja opora, ki so se nanjo sklicevali zaščitniki starega redu“. Nepričakovana in skrivnostna smrt Nikolaja I., obdana z legendami samomora, in padeč Sebastopolja sta kakor grom udarila v Rusijo. In zgenila se je, vzvalovala je v širokih masah ter se prebudila iz dremotnega elementarnega stanja. Prvič se je vzdramila cela Rusija ter prijala za javno delo, za najbližje, zakaj že najbližje, ki ji je ležalo takorekoč pred očmi je bilo vse v neredu. „V tem, da so se po Sebastopolju vsi vzbudili, da so vsi začeli misliti in je vse prevzelo kritično razpoloženje, v tem je odgonetka mistične tajnosti šestdesetih let,“ pravi jako dobro Šelgunov. „Vsi — to je tajnost te dobe in tajnost uspeha vseh reform.“

Tu je nehalo ono lepo visokokulturno stremljenje posameznikov in izginili so zapadniki kakor slavjanofili. Porodil pa se je nov literarnosocijalni tip odkrivatelja, obtožitelja, smelega, razjarjenega socijalnega advokata, imajočega pred očmi samo to žalostno, brezupno, neredno očitvidnost, tip strastnega pozitivista, zametujočega vse abstrakcije, vso estetično lepoto, zaradi česar ga je nazval Turgenjev „nihilista“. V času, ko govore, ko kriče fakti, bridki, trdi in nelepi, naj-molče vse lepe teorije. Taki so bili pozitivisti šestdesetih let: Černyševskij, Dobroljubov, Pisarjev. Prvič je nastopila cela Rusija kot taka, prijala za najrealnejše delo in zgrabila kladivo, da razbije ono spono, ki jo je uklepala pri korenini — osebno suženjstvo. In spona se je razletela. Devetnajsti dan februarja novega desetletja je prinesel kmetom rešitev iz suženjstva. Človek je zadobil tudi v Rusiji pravice človeka, a pravic državljana še do danes ne . . . Neka stara dama piše Volynskemu, da jih je takrat osvobojenje kmetov tako navdušilo, „upijanilo“ od veselja, da na kaj daljnega, večjega niti misliti niso mogli.

(Dalje prihodnjič.)

A. N. Pypin.

Spisal dr. Ivan Prijatelj.

(Dalje.)

elika Rusija se prebuja in razvija počasi, elementarno in pod udarci . . . Zakaj ni se še tako konsolidirala v svoji celoti, da bi bila živ, civiliziran organizem, ki bi porajal impulze iz sebe, odgovarjajoč na vsako svojo potrebo enotno z akcijo iz sebe samega.

Začetnik in duša ruskega pozitivizma Černyševskij je bil v usedepolnem letu 1855. sourednik Nekrasovljevega „Sovremennika“. Ideje svoje estetike je razložil v istem in prihodnjem letu v člankih „Skice Gogoljeve periode ruskega slovstva“. V njih je dvignil Gogolja nasproti Puškinu, onega Gogolja, ki je odkrival napake ruske družbe, pisatelja „Revizorja“ in prvega dela „Mrtvih duš“. Puškin mu je bil velik iz sebe in za vse one, ki imajo podobno konstrukcijo duha. A delovanje Gogolja je bilo „služba izvestni smeri“ socialnega življenja. On je prvi v ruski literaturi dal pravec kritičnemu stremljenju. Gogolj in kritika Gogoljeve dobe (Bjelinskij) sta „cenila vsak fakt umetnosti samo po tem, kakršen pomen ima za rusko življenje. Zakaj trajno naslado daje človeku samo resničnost.“ In ruske potrebe to so predmet za ruskega pisatelja, one so njegova resničnost. „Priti do tega prepričanja in delovati ž njim soglasno, se pravi biti pozitiven človek.“ Stokrat lepši kakor vse, kar si človek izmisli, je resničnost, razvija dalje svoje misli v drugi razpravi. Vsa umetnost do danes ni mogla dati ploda, kakor je oranža ali jabolko. Najkrasnejši kip ne doseže nikoli živega modela. Vsa lepota resničnega življenja stoji brezprimerno više nego vse, kar je ustvarila tvorna fantazija. Umetnost je samo surogat resničnosti. Zato je najvišji cilj umetnosti — po moči reproducirati resničnost.

Zveza teh estetičnih idej, ki pravzaprav odpravljajo vsako estetiko, z ono dobo ruske družbe je očitna. Fakt je vse, a delovanje človeške misli, snovanje človeškega čuvstva in ustvarjajoče gledanje jasnovidne človeške imaginacije je Černyševskemu samo onemogel odsev resničnosti.

Umevno je, da je ta pravec odgnal od „Sovremennika“ pisatelje štiridesetletnike, zastopnike idealistne estetike: Feta, Turgenjeva,

Botkina i. t. d. Nekrasov, čigar meščanska muza „srda in žalosti“ je že zdavnaj nosila podobne črte v svojem mračnem obličju, bi bil rad vsaj Turgenjeva pridržal. A končno ni hotel njemu na ljubo žrtvovati Černyševskega in pozneje tudi Dobroljubova ne. In Turgenjev je pretrgal tudi z Nekrasovim in „nihilisti“ vsako občevanje. Svoje spise je priobčeval raje v „Ruskem Vjestniku“ Katkova; isto je delal tudi L. N. Tolstoj. Dostojevskega, Alekseja Tolstega, Majkova, Polonskega, Feta pa je gnala estetika pozitivistov naravnost v reakcionarni tabor kneza Meščerskega.

Razdor med „čistimi umetniki“ in „odkrivatelji“ je postajal vedno večji. Med tem, ko so prvi pustili vplivati nase nove ideje, ustvarjajoč pri filozofsko-estetični strukturi svojega duha znameniti ruski realizem, so se poslednji vedno boljje oddaljevali od njih, tako da naposled niso priznavali nobene poezije več. Prirodoslovje jim je bilo vse. In ko jih je Turgenjev karikiral v podobi junaka „Očetov in sinov,“ je smelozaleteli Pisarjev s ponosom proglasil Bazarova za svojega junaka.

Delo pozitivistov za razvoj ruske družbe je ogromnega pomena, v umetnosti pa so njih ideje pisatelje njih struje bolj motile in ovirale nego razvijale. Najboljši primer za to je eminentno nadarjeni Gljeb Uspjenskij.

III.

Ko se je leta 1855. Černyševskij hotel posvetiti vseučiliškemu delovanju, mu je tedanji minister Norov konfisciral disertacijo vsled idej, ki jih je v njej zastopal. Leta 1860. je postal Pypin, vrnivši se z zapadnega potovanja, profesor evropskih literatur na peterburški univerzi. A čez eno leto je odstopil od stolice sam, ker v dijaških nemirih, ki so bili vzbuknili v onih letih, ni hotel biti vladni policaj. Postal je publicist, sotrudnik „Sovremennika“, ki ga je že urejal njegov bratranec. On ni prinašal v list nikakih novih idej kakor Černyševskij, ali delal je v zmislu nove struje s tem, da je objavljajl skozi dolga leta fakte, materijale, človek bi rekel dokumente razvitka ruskega duha. In ko je bil „Sovremennik“ zasežen in Černyševskij pregnan v Sibirijo, je stopil Pypin 1866. l. v uredništvo novoustanovljenega „Vjestnika Evrope“, kateremu je ostal zvest do svoje smrti (dne 9. dec. 1904.).

Delovanje Pypinovo je bilo posvečeno temu, kar tvori podlago zgodovine človeškega duha: ruski etnografiji in gibanju duševnega življenja v Rusiji. Napisal je štiri debele knjige „Zgodovine ruske

etnografije“, izdal prve povesti ruske pismenosti ter potem začel zasledovati tok življenja ruskega duha devetnajstega stoletja v dveh kapitalnih delih: „Društveno gibanje v Rusiji pod Aleksandrom I.“ in „Karakteristike literarnih mnenj od dvajsetih do petdesetih let.“ V dveh knjigah je izdal življenjepis in korespondenco Bjelinskega ter končno pristopil na podlagi teh podrobnih študij k svojemu največjemu delu: „Zgodovini ruske literature“ v štirih debelih knjigah. Z Gogoljem in Bjelinskim je sklenil svoje delo. Že je bil začel v novih podrobnih študijah razglablјati tudi pogogoljevsko dobo, morebiti z namenom, da doda svoji slovstveni zgodovini še eno knjigo, ki bi bil v njej opisoval še svoje sodobnike, ko ga je ugrabila smrt sredi neumornega dela. Med tem ko je bil svoji knjigi o Saltykovu in Nekrasovu še sam izdal, so njegovi „Spomini“ izšli šele po njegovi smrti in — nedokončani.

Leta 1858., ko je bival mladi Pypin v Pragi, je spisal na prošnjo Hanke nekaj pisem o takratni ruski literaturi. Hanka jih je priobčil v Časopisu musea král. českého (1858. XXXII. zvez. 3.). Že v teh pismih je razločno pokazal svojo barvo ter tesno zvezo s svojim časom. „Mi cenimo — pravi — poezijo Nekrasova kot najizvirnejši in najsilnejši izraz mišljenja sodobnega pokolenja. Sicer pa igra čista poezija pri nas sedaj manjšo vlogo nego v dobi Puškina. To se objasnjuje s tem, da je ruska literatura počenši od Gogolja izbrala drugo formo za svoje glavne plodove, namreč formo povesti in romana, ki globlje in praktičneje deluje na čitatelja, bolje razširja znamenite resnice. A tega je bilo treba ruski literaturi . . . Občinstvo zahteva sedaj od pisatelja, kaj naj piše, ono vidi v njem zaščitnika svojih moralnih interesov, ne pa razodevalca svoje lastne imaginacije . . .“

Že te besede same odkrivajo jasno zvezo Pypinovih idej z estetiko Černyševskega.

Posebno toplo piše mladi Pypin o Bjelinskem, o katerem pravi, da je vzgojil mlado pokolenje: „Med tem ko so slavjanofili govorili o narodnosti, je izhajal Bjelinskij v svojem obširnem kritičnem delovanju od drugega principa, od potrebe znanosti, in sicer zapadno-evropske znanosti, ki bi edina mogla razviti naše narodne zmožnosti in nas uvrstiti med izobražene narode. Vse naše sodobne nedostatke je razložil z nedostatkom evropske civilizacije, ki zato do danes še ni mogla zbrisati z nas našega azijatskega barbarstva.“

To je tudi tenor knjige, ki je morebiti najbolj razglasila Pypinovo ime v zapadnih krajih: „Zgodovine slovanskih literatur“,

izdane skupaj s Spasoviczem leta 1865. Pypin ni bil slavist, kakor pravi sam; on tudi ni bil slovanski literarni historik, on je bil zgodovinar razvitka ruskega duševnega življenja. Zato njegova knjiga ni bila slovansko literarno delo, ampak interen fakt ruskega društvenega življenja v šestdesetih letih. Pypin ni pisal svoje „Istorije“ zato, ker je študiral slovanske literature — saj je bil poslan na zapad študirat germanska in romanska slovstva. — Pypin je po svoji moči in pomagalih, ki so mu bila na razpolago, študiral slovanske literature, da je mogel napisati to knjigo. Pisal jo je iz potreb in zahtev takratnega ruskega javnega življenja kot kritiko slavjanofilskih tendenc, s katerimi je tedanji čas baš obračunjal. — Rekel sem že, da sta pri pojavu šestdesetletnika izginila iz ruske javnosti zapadnik in slavjanofil kot društvena tipa. Postala sta nepotrebna. Zapadnik je bil šestdesetletnik sam kot materijalist ter ekonomik in slavjanofil tudi vsaj v toliko, da so ga zanimale samo ruske razmere, ruska resničnost. Ko si je pozneje kot „narodnik“ natanko izdelal svoj socijalni program, je celo sprejel vanj za narodnoekonomično podlago princip ruske občine, vsled česar so v devetdesetih letih pristaši „kapitala“ — marksisti navalili nanj. — V mladem pokolenju torej ni bilo niti zapadnikov niti slavjanofilov, a bili so v še živečem in delujočem starem pokolenju. In proti tem je pisal Pypin svojo knjigo. Hotel je ž njo dokazati slavjanofilom, da je brezplodno sanjariti in modrovati o zmagonosnem splošnem nastopu Slovanov, o tem, kako bodo zamenili zapadnoevropsko kulturo s svojo lastno. Rajši pokazati v dejanju, kakšno je to Slovanstvo in kolikšna je kultura njegova. Pypin je v svoji knjigi dokazal, da je slovansko edinstvo za enkrat še v meglah, ker si vsak posamezen slovanski narod prizadeva, da si s trdom in težavo ustanovi pogoje za lastno eksistenco; drugič pa je napravil bilanco slovanskih kulturnih prizadevanj, tiste kulture, ki naj bi v prihodnosti nadomestila romano-germansko. In rezultat bilance je bil mršav, morebiti še nekoliko bolj, nego je bil v resnici. To sta bila dva vzroka (Pypin-nestrokovnjak slovanskih literatur in Pypin-polemik), da so zapadnoslovanske in še posebej južnoslovanske literature v knjigi obdelane brez podrobnejšega, ljubezni polnega vpogleda v stvar, torej publicistično. Danes nam seveda ni treba pristavljati, da bi bil Pypin dokazal svoje teze, ko bi bil tudi skrbneje proučil in obdelal zapadnoslovanska slovstva. Pomanjkljivo poznavanje predmeta in krajevnih razmer in tradicij pa ga spravilo v protislovje celo z njegovimi lastnimi nazori. Isti Pypin, ki je že

v svojih dijaških letih sprejel za svojo slovansko idejo nazor kulturnega preporoda na najbolj udobni podlagi — na prostonarnem jeziku v svrhu razširjanja kulture, ki Slovanom edina more zagotoviti trajno eksistenco in za enkrat vsaj svobodno duševno edinstvo — isti Pypin v svoji knjigi ne more razumeti, zakaj slovenska literatura nastopa samostojno, ločena od hrvaške, in zato že prorokuje slovenskemu narodu poslednje reči. Tu je pač napravil sam isto napako, ki jo graja na Bjelinskem glede samostojne maloruske literature.

(Dalje prihodnjič.)

Sicilski kitici.

1.

Mesečna slika.

Opalnomoder šal zemljó pokriva,
sijajen v sredi, z zvezdami ob meji,
spi ulica in trg in dalja siva,
spi hrostek v travi in spi list na veji;
o deklicah pol v sanjah govoriva
in šetava se tiho po aleji,
spod reka, gladka kakor kača, živa,
vsa v luskah, ki srebrno se bleste ji.

2.

Premagan.

Z lepoto, ki brez ključa vse otvori,
prišla kraljica solnčnih dežel; ;
moj grad prostosti pal je hitro: dvori
odprli na stežaj so vrata vsa.
„Tvoj sem, gospa, z menoj, kar hočeš, stori!
Tvoj sem, gospa, do diha zadnjega!“
No, ona gre in me pusti s tovari
sramu, bolesti, srda samega.

Pavel Golob.

A. N. Pypin.

Spisal dr. Ivan Prijatelj.

(Dalje.)

ajznamenitejšo delo Pypinovo pa je njegova „Zgodovina ruske literature“. Iz nje nam jasno odseva Pypinov duh, kakor se je bil sformiral v gori opisanih pogojih ruskega javnega življenja, in odseva nam iz nje tudi značaj ruske kulture. Zakaj ta knjiga je bolj kulturna nego literaturna zgodovina, čisto odgovarjajoča stremljenjem ruskega naroda, ki so še danes bolj stremljenja po kulturi nego po umetnosti. — Znamenito delo Pypinovo leži pred menoj, in zdi se mi, kakor da ga vidim živega pred seboj, sivega starca, ko mi je izročal svoje delo in mi pisal na prvo stran naslednje besede: „G. Iv. Prijatelju, mlademu bodočemu zgodovinarju slovanskih literatur — posebno ruske, v dober spomin od starega historika. A. Pypin.“ Spominjam se, kako sem gledal s spoštovanjem na krepkega starca kakor na nosilca oporok onih silnih, ognjevitih mladeničev-šestdesetletnikov, ki so se bili pojavili na mračnem ruskem horizontu, zableščali in zgoreli. Samo zasijali so, začrtali pot, osvetlili in odkrili rusko realnost. Da bi bili sami predstavili in sistematično in nagledno pokazali to realnost, kakor se je razvijala skozi stoletja, tega niso bili zmožni. A zmožen je bil tega Pypin, ta kolosalna delavna moč, ki je z mirno vestjo in samozaupanjem vzel v roke oporoko svojih vrstnikov in se poprijel velikega dela. Kakor za otroke in družino Černyševskega, tako je skrbel Pypin tudi za kredit duševno-idejne zapuščine njegove.

Zvest estetičnim načelom Černyševskega, da je pisatelj samo glasnik svoje dobe, samo imenovalc brezštevilnih števec, onih drobcev, ki tvorijo v svoji celoti kulturno družbo človeško, zasleduje Pypin življenje in valovanje idej v ruski družbi skozi vse dolge veke, slika široko strujo duha, objektiviranega v stremljenjih naroda, opisuje, kako je iz južnoslovanskih dežel prišlo v Rusijo cerkvenoslovansko slovstvo in nanovo vzcveto v starem svetem Kijevu, odkoder se je zasejalo v stolico moskovskega carstva, matuško Moskvo, kjer je okostenelo sredi neizmerne pustinje — sprejemši vase zadnje

sterilne odrastke pokopane bizantijske kulture — v hieratičnem ponosu drugega in poslednjega Rima. Toda ko je bil ortodoksni plašč najbolj zapet in stisnjen, so se začeli gibati ovirani udje sami od sebe in razrivati preozke forme: započelo sa je sektantstvo, ki se je še bolj oživilo, ko je zapadni veter prinesel nove klice poljsko-južnoruskega sholasticizma iz šol z zapadno disciplino. Nastalo je novo valovanje, v katerem se je krepil duh in razmah Petrovih reform, dokler ni prišel čisto na krmilo v Petru-carju, velikem šolniku z žezlom in palico v roki. Rusija dobi svojo akademijo, dobi svojega polihistorja Lomonosova, in Pypin ima zopet priliko, na široko slikati družabno borbo akademizma s cerkvenostjo. Akademija nadvlada in na stežaj odpre zatvornice curkom zapadne kulture: francoske umetnosti in nemške znanosti. Pod Katarininim pokroviteljstvom se curki zbirajo v mogočno reko na ruskih tleh. Osemnajsto stoletje gre h koncu in Rusija ima pesnike, ki se lahko merijo z zapadnimi, devetnajsto pa ji prinese sintezo, heroja, ki je po svoji vsestranski velikosti vreden velike države in se more imenovati sinonim Rusije kakor Goethe Nemčije ali Shakespeare Anglije. In okrog Puškina, tega krasnega vala ruskega elementa, kaka lepa plejada: Žukovskij, Gribojedov, Lermontov, Koljcov, Baratynskij, Gogolj . . . Na brezmejni ruski gladini postaja živahno.

To je vtisk, ki ga imamo pri čitanju Pypinovega velikega dela neprestano. Pred nami se razgrinjajo tla, širi se podlaga kulture, ideje valové, objemljejo in oživljajo čimdalje večji kontingent. Nerodovitna zemlja postaja plodna. Človeška družba se organizira, ustvarjajoč podstavo kulturi.

Sedaj, ko vemo, v kakem času je vzrastel Pypin in njegovo pokolenje, razumemo tudi, da se je morala tako pisati literaturna zgodovina v dobi, ko je Rusija dobila prvo široko kulturno podlago — občinstvo. V šestdesetih letih, takrat ko se je to občinstvo vzgojilo in zvezalo med seboj z neštetimi vezmi, ko so v njem dobivali posamezniki duševne redilne sokove drug od drugega, ko je še bila publika en sam organizem brez diferenciacije in je bil viden samo ta organizem, kako je plal in snoval svoja dejanja. Ruski ljudje so se takrat prvič začutili na širokih, trdnih tleh kulture in pozdravljali so jih kakor Kolumbovi pomorščaki in klicali: zemlja, zemlja! In samo zemljo so videli; hribov na njej še niso razločili.

In tako tudi Pypin vidi in razgrinja pred našimi očmi samo duševni nivo ruske kulture. Za posameznike, ki so se liki ognjeniki vzpeli nad površino, da raz svoje višine z lavo svojega genija

ustvarjajo v morski puščini nove celine, še nima pravega pogleda. On jih pozna samo v toliko, v kolikor temelje v družbi. Do njih individualnih obrisov se ne dviga. Posamezne duševne velikane vidi samo s perspektive človeške družbe. Za ono, kar je pesnika neslo nad družbo in pred njo, kar ga je dvignilo nad čas, za oni sveti ogenj iz večnosti, ki ga je hranil poet v sebi čisto drugačnega nego drugi, dasi v posodi, podedovani od družbe in svojega časa, še nima zmisla sin evolucijskega svetovnega nazora.

V zadnjem času je Pypina v njegovi metodi še podprl in potrdil primer nemške literarne zgodovine, ki je v poslednji dobi izdelala disciplino, imenovano filologija, disciplino, ki je iz želje po razširjenju znanstvenega obsega in baze svoje, sprejela v področje svojega proučevanja vse, kar človeški duh pri njegovi rasti določa in barva, ter vsa dejanja in nehanja, ki v njih človek zapušča sledove svojega bistva.

Ali vse to, kar se tem potom odkriva in pridobiva, je sedanjí literarni zgodovini samo sredstvo, ne namen; ji služi samo v to, da tem razločneje sine iz nje edini nadprirodni stvarnik na zemlji — človeški duh. A to metodo, ki se sedaj prihaja do nje sistematično, je s svojim genijem že pred polstoletjem instinktivno našel francoski literarni zgodovinar Taine.

Tudi Pypin je čutil, da prihaja doba, ko se bo literarna zgodovina pisala drugače, in je to tudi izrazil v predgovoru k svojemu delu. A on sam je bil že završen in njegova figura na horizontu ruske kulture dorasla kot silna delavska moč, vzknila iz živih, polnosočnih semen, s krepko logično konstrukcijo uma in mirnim grupirujočim pogledom.

(Konec prihodnjič.)

Povratek.

Mladostni so jasni se dnevi A našli zvenelo so lice,
povrnili k meni nazaj . . . ugasle so našli oči . . .
prinesli mi rož in zelenja in strah jih je bilo samote —
in solčnih so žarkov sijaj . . . strah bilo prečutih noči . . .

Zatonili spet so za gore,
cvet rožni so vzeli s seboj . . .
brez svita — vse mračno, otožno
nebo zdaj visi nad menoj. —

Kristina.

A. N. Pypin.

Spisal dr. Ivan Prijatelj.

(Konec.)

IV.

ep aprilski dan je bil — sedaj bode že tri leta od tega ¹⁾ — ko sem nameril korake na četrto ulico Vasiljevskega otoka obiskat Pypina. Skozi prostrane „linije“ peterburškega „latinskega kvartirja“ je vlekel z morja čist, svež veter; napovedovala se je ona nežna severna pomlad, ki je ne pozabi človek, ako jo je preživel enkrat sredi redke, prosojne flore Finskega zaliva.

Postrežnica me je vedla v salon, in preden sem se mogel dobro ogledati po svetli, čisto belo opremljeni sobi, so se že odprla vrata in iz sosednje sobe je stopil predme ruski učenjak. Kakor ruski kmet je videti s svojo tršato, krepko, zastavno postavo, bujnimi, gladkopočesanimi lasmi in dobrodušnim, širokim, do vrhu lic poraslim obrazom, iz katerega gleda dvoje majhnih, rjavih oči, ki živo zagore, ko prične govoriti o Rusiji.

Ta mož pozna Evropo, pozna njene kulturne vrednosti in ne samo komforta njenih kopališč, a svojo Rusijo čuti v vsakem svojem utripu. Celo svoje življenje se je trudil približati Rusijo Evropi, pokazati raznim teoretikom geografično, historično in kulturno istino, da spada Rusija k Evropi in da morajo zavladati nad njo iste socialne in kulturne zvezde-vodnice kakor na zapadu. Kot tak je znan po svojih delih. Zato se človek začudi, ko ga vidi pred seboj osebno in to na videz — čisto drugačnega. O zapadu niti besedice, samo Rusija in Slovanstvo sta mu v mislih. Ko ga človek posluša, izprevidi vso ironijo ruskih birokratskih preganjanj. Ta človek ni bil ruski vladi pogodu, da mu je leta 1861. odvzela profesorsko mesto in mu leta 1871. preprečila sprejem v akademijo! In vendar je ta mož Rus v vsakem izgibu svoje duše in ljubi svojo domovino in to s pravo rusko ljubeznijo. Pred domačim svetom graja njene

¹⁾ To poglavje je bilo napisano, izvzemši nekatere poznejše izpremembe, leta 1903. pod svežim vtiskom občevanja s Pypinom kot sestavek v dnevniku.

Dr. I. P.

napake ter brezobzirno odkriva njeno zaostalost; pa naj poskusi tujec ali tudi „brat“ izreči kako besedo kritike o Rusiji, in našel bo v njem vročega zagovornika „svete“ domovine njegove. To rusko lastnost sem opazoval povsod med Rusi. A najbolj me je iznenadila pri dveh proslulih zapadnikih: moskovskem profesorju zapadnih literatur Alekseju Veselovskem in Pypinu.

Pypin je pred menoj bridko obžaloval, da zapadni Slovani prezirajo Rusijo. Ne spoznavajo je, kakor bi jo morali; in kadar grajajo razmere v njej, se ne zavedajo, da govore že čisto kakor Nemci, od katerih dobivajo vse svoje pojme o Rusiji. — „Zapadni Slovani tiče popolnoma v nemštvu. O naši literaturi se poučujejo po nemških virih, in kadar nemški kritiki zagovore o kakem umotvoru našega slovstva, gre do Slovani k Nemcem po prevode in iz njih prelagajo ruska dela.“ Pri teh besedah vzplamte starcu oči. Z energično gesto indignacije se vzpne na svojem naslanjaču: „Westen, kakšen znak je to? Znak propada in potapljanja v tujstvu!“

„Od časa do časa pride kateri izmed njih v Rusijo. A ne pride je proučevat, ampak sodit . . . Bili so pri nas Murko, Holeček i. dr. Ali pa je res že zadosti, videti žandarma na ulici in lakaja v hotelu in potem modrovati o policajstvu, lakajstvu ruskem? In dajati nasvete Rusiji! Ta se smeje . . . Kdor jo je proučil, spoznal, razumel, on veruje vanjo in v njen samostojni razvoj.“

Človek bi ga rad spomnil na prejšnje in sedanje razmerje zapadnih Slovanov do Rusije, na poprejšnje brezmiselno hvalisanje vsega ruskega in novejšje kritično stališče, ki brezdvomno razodeva napredek, čiščenje pojmov, nekak štadij, ki bo v njem prvič mogoče potegniti paralelo med zapadno in vzhodno slovansko kulturo ter dognati to, kar je različni kulturni razvoj v eni in isti rasi ostavil neizpremenjenega, skupnega in torej vrednega, da se sprejme za bazo neke realnejše zajednice. Saj je to edina pot, da se odkrije neka bolj ozmisljena in jačja kulturna zveza nego same samcate jezikovne podobnosti in predstave o ruski sili, ki je na njih slonelo poprejšnje zapadno rusofilstvo. Opomnil bi ga človek na nove realnejše težnje, ki se oglašajo tuintam vedno pogosteje med zapadnimi Slovani: sprejemati iz ruskega prosvetnega življenja vse to, kar nam je prikladno iz čisto sebičnega in torej kulturno najbolj zanesljivega vzroka: ker nam prija in nas razvija. A da najdemo to, česar iščemo, moramo ne samo opazovati, gledati stvari v Rusiji, ampak jih tudi sondirati in — soditi. Toda nočem motiti starca v njegovem plemenitem srdcu ter mu segati sredi razvnetega razla-

ganja v besedo. Vrhutega bi to bilo skoro brez koristi, zakaj mož je tudi v ostalih vprašanjih zaostal za sodobnimi stremljenji. Sedanjost ga je prehitela, ko je sklonjen razglabljal in odkrival korenine preteklosti. To kakor da bi sam čutil:

„Veste, kaj vam svetujem? Ne bavite se z literaturo antikvarno. Mi vidimo na zapadu, kakšen predmet društvenega zanimanja postaja sodobna zgodovina in kritika slovstva, kako interesira, vznemirja in giblje človeštvo. Mogočen socijalni faktor postaja . . . In to se opaža tudi pri nas. Starino študirajte zase, da vam bo neprestano pred očmi genetični razvitek sedanjih stvari in pojavov. Nič na svetu ni slučajnega, samo od sebe, brez preteklosti. A sedanjosti ne razume pravilno, kdor nima vsaj v glavnih potezah pred očmi preteklosti. Veste, zakaj vam to govorim? Ker se boste morebiti hoteli podvreči hvaležni nalogi, odkriti na zapadu temu ali onemu človeku, zanimajočemu se za sedanjo Rusijo, dejstvo, da ruska literatura ni, kakor zapad misli, neki hipen, nenavaden pojav, ampak da je prirodni historični rezultat ruske misli in čuvstva.“

Na ostalih sestankih sva govorila skoro vedno o ruskem slovstvu. V teh razgovorih je kazal, kako so mu zlasti pri srcu pisatelji njegove dobe. Pritoževal se je, da je Saltykov tako malo znan. — „To je velik talent, ki je bil obenem duh in srce, satira in humor brez groteske kakšnega Swifta ali Rabelaisa. Seveda je on tičal vedno tako v aktualnostih, da ga celo sedanji ruski naraščaj ne pojmuje več popolnoma. Saltykova bi bilo treba odkriti zapadu, ga prevajati, a ne brez veččega komentatorja, poznavajočega Rusijo njegove dobe. Potem bi prodril in zaslovel tudi na zapadu. Saj tudi Gogoljevega „Revizorja“ ne razume Evropa še do danes, ker ji ni nihče razložil in razjasnil onega birokratskega ozadja, ki je iz njega vzrastle kot silen, temperamenten protest in sijajen dokument samoniklega in samoregulativnega ruskega duha.“

Vrhutega je Pypin čestilec Gljeba Uspenskega. V sedemdesetih in osemdesetih letih je bila Rusija polna njegove slave. Ko je bil Brandes v Rusiji, so mu povsod pravili o njem. Mihajlovskij, ki je par desetletij vodil literarno kritiko, ga je dvigal na ščit. Tudi Pypin ga nenavadno ceni in obžaluje, da ga je na zapadu doletela ista usoda pozabljenosti ko Saltykova. Sicer se mu pa tudi v Rusiji ne godi dosti bolje. Ko je pred par leti umrl, so listi v kratkih beležkah registrirali njegovo smrt. Stvar je že taka: možje, ki so pretesno zvezani s kakšno dobo, postanejo preteklost, ko postane preteklost njih čas. In noben komentar jih ne more popolnoma

vživiti. Samo kdor je bil tako velik, da se je dvignil nad razmere svojega časa in zapustil sledove svojega duha v večno človeškem, ta hodi s sedanjim človekom, kakor je hodil s preteklim in bo hodil s prihodnjim.

O novejših pisateljih Pypin ne govori rad. Leposlovni revolucionarji, zbrani okrog Gorkega, so mu pretirano mračni. Gorkega ima vseeno za talent. Modernistov okrog Merežkovskega in moskovskih dekadentov okrog Baljmonta ne more trpeti. Merežkovskega smatra sicer za nadarjenega, a hladnega, kozmopolitsko hladnega, brez toplote in sočnosti ruskih čuvstev. V Volynskem vidi premetenega žida, ki hlasta za idejnimi senzacionalnostmi na zapadu, da gre potem prvi ž njimi krošnjarit po Rusiji.

„Prosim vas, kaj pa je ta Nietzsche, ki o njem toliko govore naši moderni? Übermensch, človek brez usmiljenja! . . . V Nemčiji, Franciji naj se v božjem imenu navdušujejo zanj; tam je zanimiva specijaliteta. Poleg racijonalistov, materijalistov, pesimistov, pozitivistov in simbolistov je zanimiv tudi lahko aristokrat-individualist. Toda kako se more ruski človek navduševati za človeka, zanikajočega usmiljenje, milosrčnost, tega ne umem. Po rusko bi se človek brez milosrčnosti ne imenoval „Übermensch“ ampak „negodjáj“ (ničvrednež). Saj je iz človeka šele sočutnost napravila človeka.“

Pri teh besedah začutiš pred seboj pravega Rusa, ki bi se dal karakterizirati z eno samo besedo: altruist. Te besede ruski čar moraš poznati, preden se spustiš v globino ruske duše. Ako nimaš tega ključa s seboj, ti bo ostalo vse gluhozaprto v labirintu ruskega duha. Dostojevskega, človeka najsilnejših individualnih strasti, najkompliciranejših čuvstev in genijalnih bliskov uma, pogrezajočega se v najskrivnejše globine človeka in dvigajočega se v najvišje sfere duha, borečega se s samim seboj in nahajajočega oporo v Bogu, ne razumeš, ako ne poznaš preprostega, krotkega ruskega usmiljenja. Brez tega ključa ne veš, čemu privaja na pozorišče svojih romanov od časa do časa vedno zopet svoje priljubljene brezzaščitne otroke, išoč v njih rešitve neke uganke, ki ga muči in ki je uganka njegovega Boga. Odtod njegov postulat Boga-povračnika, ki se ga pisatelj Karamazov oprijemlje že zaradi onega samega nedolžnotrpečega otroka, ki se je trkal s pestjo po prsih in molil v zatohli kleti s svojimi nemaščevanimi solzami k „Bogcu“. — Ves njegov veliki talent ga vleče na novo, v začetku vsekakor individualno višjo fazo človeka, a on se s silo vrača nazaj med „ponižane in razžaljene“, postaja včasih naravnost reakcionaren, ker ne veruje

v bodočo vseobčo srečo napredka, osnovanega na individualizmu. — Isti proces se nam razodeva v duševnem življenju Tolstega, ki je na svojem visokem potu, na sijajnih višinah svojega duha naenkrat začul iz človeških nižin pridušen klic: usmiljenje!, se namah okrenil in odpovedal svoji visoki individualni stezi ter zanikal umotvore svoje, nastale na njej. Pristopil je k najmanjšemu. V odgovor na klic po sočutju je izdal geslo: ne protivi se s silo niti zlu! in se s tem odpovedal napredku in kulturi, ki s silo uničuje, da s silo ustvarja.

Isti čar kot za Rusa beseda „usmiljenje“ pa ima za Nemca geslo: „napredek“!, h kateremu stremi z vso elementarno brezobzirnostjo. In Nietzsche je oni nemški filozof, ki se je izrazila v njem ta lastnost nemškega duha najrazločneje in najodkriteje. Ta veliki immoralist sovraži vsak altruizem, ker bi ga oviral v njegovem individualnem izpopolnjevanju. On se odvrta od slabotnih in ponižanih in v zaletu za individualnim napredkom pripravlja pot njega najvišji kristalizaciji, svojemu idealnemu nadčloveku. — V teh treh možeh se jasno zrcali diametralno nasprotno naziranje dveh ras in nam dela docela umljiv plemenski srd, ki ga goji napram Nietzscheju Pypin, ta pristni Rus, vrhutega še sin ruskih šestdesetih let preteklega stoletja, te najbolj utilitarne in socijalne dobe, ki ni imela mesta za individualizem.

Pypin se zanima tudi za umetnost vsestransko. V slikarstvu je njegov ljubljenec sočni, v realnosti tičoči poglavar „peredvižnikov“ — Rjepin, čigar „Zaporožci“ vise v dobri reprodukciji na steni učenjakovega salona. Na to sliko človek vedno iznova naleti v salonih ruskih literarnoizobraženih družin, dokaz za to, kako široko in globoko je bil pognal znameniti ruski realizem korenine v ruskem društvu. Vrhutega krasijo belo tapecirane stene večje število snimkov, skulptur kiparja Antokoljskega, osebnega prijatelja Pypinovega. Podaril mu jih je umetnik sam in signiral vsako podobo z lastno-ročnim podpisom.

Iz glasbenikov ljubi Pypin poleg Glinke in Čajkovskega zlasti Musovskega. Posebno toplo govori o njegovem „Plesu čarovnic na Lysih gorah“, poudarjajoč ruski značaj te skladbe. Tudi Rubinstein mu je pri srcu. Žive besede občudovanja ima posebno za poslednjega skladatelja „pljaske“. „Koliko pristno ruske dobrodušne šegavosti je v njih! Na primer v „pljaski“ z naslednjim sujetom: Ruski kmetič se je napil. Vsled tega je doma pri ženi ogenj v strehi. Končno se pomirita. Na ženino prigovarjanje mož sveto obljubi,

da tega ne stori nikoli več. A ne zdrži. Pri prihodnji priliki je zopet pijan. Ha ha ha!“ In Pypin se smeje od srca, kakor da bi čutil vso ono prekipevajočo življenjsko energijo, ki jo izraža ruski kmet v svojih „pljaskah“. Kmetič pleše od nebrzdane življenjske radosti in kakor v pesmi tako daje tudi v plesu duška svoji silni ruski duši.

Pogovor nanese tudi na Pypinova lastna literarna dela, med tem na njegovo „Zgodovino slovanskih slovstev“, ki je pošla v ruskem izvorniku kakor tudi v nemškem prevodu. Potrebna bi bila nova izdaja. Pypin pravi, da misli ukreniti vse potrebno, da izide v novi predelani izdaji. Na njegov poziv sem mu pripravljen oskrbeti obris slovenskega slovstva jaz. Za češki oddelek je naprosil prof. Franceva, za poljski Kallenbacha, maloruski oskrbi Ljaščenko, hrvaški Lipovskij, srbski Korabljev, za Bulgare še nima nikogar. Pri tem stavi za pogoj vsakemu sotrudniku, da samo nadaljuje zgodovino do današnjih dni, njegovega poprejšnjega dela pa se ne dotika. Glede slovenskega slovstva mu izrazim svoj pomislek, da bo sedaj javljne mogoče vzdrževati njegovo „ilirsko“ stališče napram slovenski literaturi, ki ga je bil zavzel v sedemdesetih letih, dvomeč celo o opravičenosti samostojne slovenske literature. Opozarjam ga, da je takšno stališče nedosledno pri tako vnetem zagovorniku samostojne maloruske literature, kot je on.

Pypin molči. Očividno mu moji ugovori niso pogodu. Slovence in njih kulturne razmere pač premalo pozna. To se pokaže takoj, ko prične pripovedovati, s kom se je bil osebno seznanil v dnevih svojega študijskega popotovanja v mladosti: „V Pragi sem se spoznal in sem občeval s Šafařikom, Palackim, Riegerjem, Šembero, Hanko, Patero, Nebeskim, in k temu pristavlja: „a izmed vaših s — Šenoo.“

* * *

Predzadnjikrat sem videl Aleksandra Nikolajeviča ob slavnosti, ki so mu jo bili priredili ruski učenjaki povodom petdesetletnice slovstvenega delovanja in sedemdesetletnice rojstva. Akademik Korš me je bil ljubeznivo povabil na svojega izvoščka. Ko sva stopila v znani mi svetli salon, se je trlo v njem znamenitih ljudi ruske znanosti. Čitale so se dolge adrese, govorili vzneseni govori, izročale diplome. Tiho učenjakovo stanovanje je bilo polno prazničnega šuma, glasne slave. Mnogoštevilni čestilci so se tesnili in se zadevali ob palme, stoječe ob oknih in pogreznjene leta in leta v tihi pokoj

stanovanja kabinetnega učenjaka. Skozi redke zavese so se kradli nanje komaj razločni, hladni solnčni žarki. Govornik za govornikom je stopal pred slavljenca. In vsak je govoril o plodoviti, v delu in stremljenju prežiti — preteklosti . . .

Sivi starček je stal tih in upognjen kakor pripravljen, da vstopi skozi portal, ki se dviga nad vhodom v — zgodovino.

Jutro.

Pozdravljeno, vztočno obzorje!
Kot morje
si ti . . . Kakor zemelj nezemeljskih morje,
ki ladja solnčna ga orje,
kot morje žareče krvi!

Naklonil bi glavo in vate bi pal
in pokoj
bi zaplal nad temenom kot čaroben val
in kot bog plameneči v višine bi vstal,
vse misli bi vzel mi s seboj.

Kot meč leži cesta na plani zeleni
in ost
tega meča se brati s plameni
dežele božanske in v raj izgubljeni
popotnika vodi, — v prostost!

Vladimir.

Na vrtu . . .

Na vrtu pri cvetkah dehtečih sem stal, ko žarek je prvi na nje posijal; —	iz njih pomladanski dih kvišku dehtel, — nad vrtom v oblaku je lahnem visel. —
--	---

Omamljen od vonja
zaprl sem okó,
in sanjal o tebi —
ah, sanjal grenkó.

Ivanov.